

ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВРУЧЕННЯ ЗА КОРДОНОМ СУДОВИХ ТА ПОЗАСУДОВИХ ДОКУМЕНТІВ У ЦИВІЛЬНИХ АБО КОМЕРЦІЙНИХ СПРАВАХ У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

APPLICATION OF THE CONVENTION ON THE ABROAD NOTIFICATION OF JUDICIAL AND EXTRAJUDICIAL DOCUMENTS IN CIVIL OR COMMERCIAL CASES IN THE SUPREME COURT PRACTICE

**Волкова І. В., к.і.н.,
начальник відділу**
Апарат Верховного Суду

У статті досліджено особливості правового регулювання вручення судових та позасудових документів за кордоном, порядок оформлення судового доручення про вручення судових та позасудових документів. Здійснено аналіз судових рішень Верховного Суду, у яких вирішено ряд практичних питань застосування Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 року. Проаналізовано правові висновки Верховного Суду щодо дотримання вимог Конвенції під час вручення документів за кордоном, зокрема відповідно до ст. 10 (а) Конвенції:

- суд має право обрати канал вручення документів із урахуванням вимог Конвенції та принципу пропорційності (конкретних обставин справи). Основний та альтернативні канали є рівнозначними;
- обрання відповідно до вимог Конвенції альтернативних каналів вручення дозволяє зберегти розумний баланс між приписами щодо належного повідомлення відповідачів та розгляду справи у розумні строки;
- судові документи можуть не відправлятися за кордон для вручення у разі, якщо іноземна юридична особа має представника на території України, призначеного відповідно до вимог процесуального Закону, або має офіційне представництво на території України;
- на учасника процесу не може бути покладений обов'язок відправки судових документів, вручення яких відповідно до процесуального законодавства є функцією суду;
- вимога щодо переказу судових документів міститься у ст. 5 Конвенції, яка не поширюється на вручення документів поштовими каналами відповідно до ст. 10(а) Конвенції;
- якщо відсутня необхідність звертатися із судовим дорученням про вручення виклику до суду чи інших документів до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави, то й відсутні підстави для зупинення провадження у справі.

Автором також запропоновано шляхи удосконалення процедури вручення з урахуванням розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: міжнародні договори, Конвенція, вручення, судові та позасудові документи, повідомлення, сторони у справі, нерезиденти.

The article deals with the peculiarities of legal regulation of judicial and extrajudicial documents service abroad, the procedure for issuing a court order for service of judicial and extrajudicial documents. The analysis of judicial decisions of the Supreme Court, which resolved a number of practical issues of application of the Convention on the Service Abroad of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters of 1965, is carried out. The author analyzes the legal conclusions of the Supreme Court on compliance with the Convention when serving documents abroad, in particular in accordance with Article 10 (a) of the Convention:

- the court has the right to choose the channel of notification of documents taking into account the requirements of the Convention and the principle of proportionality (specific circumstances of the case). The main and alternative channels are equivalent;
- the selection of alternative means for notification in accordance with the requirements of the Convention allows to maintain a reasonable balance between the requirements for respondents' proper notification and consideration of the case within a reasonable time;
- court documents may not be sent abroad for notification if a foreign legal entity has a representative in Ukraine appointed in accordance with the requirements of the procedural law or has an official representative office in Ukraine;
- a participant in the process cannot be obliged to send court documents, the delivery of which in accordance with the procedural legislation is the function of the court;
- the requirement to translate court documents is contained in Article 5 of the Convention, which does not apply to the service of documents by postal channels in accordance with Article 10(a) of the Convention;
- if there is no need to apply for a court order to serve a summons or other documents to a foreign court or other competent authority of a foreign state, then there are no grounds for suspending the proceedings.

The author also suggests ways to improve the procedure of service taking into account the development of modern information and communication technologies.

Key words: international treaties, Convention, service, judicial and extrajudicial documents, notifications, parties in the case, non-residents.

На шляху України до Європейського Союзу одним із завдань є приведення національного законодавства до міжнародних стандартів здійснення судочинства, серед яких – підвищення ефективності, зменшення тривалості судового розгляду, спрощення доступу до правосуддя та ін. Важливу роль у цьому відіграє інститут належного процесуального повідомлення учасників справи, що є ключовим у будь-яких спорах, в тому числі з іноземним елементом. Обов'язок суду щодо належного повідомлення сторін у справі є необхідним процесуальним механізмом забезпечення сторонам обізнаності щодо своєї судової справи та можливості реалізації ними права на захист.

Порядок повідомлення іноземних громадян та юридичних осіб-нерезидентів про судовий розгляд справи регулюється Цивільним процесуальним [1] та Господар-

ським процесуальним кодексами України [2], а також Законом України «Про міжнародне приватне право» [3]. Відповідно до норм національного законодавства, якщо у суду виникає необхідність вручити документи, отримати докази чи провести процесуальні дії на території іншої держави, суд може направити відповідне доручення компетентному органу іноземної держави в порядку, встановленому процесуальним законом України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Обсяг правової допомоги, порядок зносин, вимоги щодо форми і змісту доручення, а також особливості виконання доручення визначаються положеннями міжнародного договору України, який діє у відносинах між Україною та відповідною іноземною державою.

Одним із таких актів є Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах, укладена 15.11.1965 в м. Гаага (далі – Конвенція, Конвенція 1965 року) [4]. Законом України «Про приєднання України до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах» від 19.10.2000 № 2052-III [5] Верховна Рада України постановила про приєднання до Конвенції з деякими заявами та застереженнями.

Головна мета Конвенції 1965 року, як зазначено у її Преамбулі, полягає у створенні відповідних засобів для того, щоб судові або несудові документи, які підлягають врученню за кордоном, були доведені до відома їх одержувачів у належний строк, у поліпшенні організації правової взаємодопомоги шляхом спрощення та прискорення процедури [4]. Тема практичного застосування Конвенції має особливо важливе значення в контексті дотримання прав учасників цивільних та господарських справ на належне повідомлення про дату та місце судового розгляду. Адже питання про те, чи було дотримано процесуальний механізм належного повідомлення учасників справи, виникає щоразу, коли хтось із учасників не з'являється у судові засідання, і для подальшого розгляду справи необхідно з'ясувати, чи така неявка є поважною, чи, можливо, сторона умисно ухилилась від явки до суду.

Дотримання процесуальних прав учасників судового розгляду на належне повідомлення неодноразово було предметом розгляду Європейського суду з прав людини. Зокрема, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція 1950 року) гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру [6]. Розгляд, що гарантується цією статтею, має здійснюватися відповідно до норм закону, що передбачають наявність у сторін судового розгляду ефективного судового захисту їх цивільних прав. Принцип рівності сторін передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти себе в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом. ЄСПЛ неодноразово наголошував, що «право на публічний розгляд», передбачене п. 1 ст. 6 Конвенції 1950 року, означає право на «усне слухання». І це право було б позбавлене змісту, якби сторона у справі не була повідомлена про слухання таким чином, щоб мати можливість брати участь у ньому, якщо вона вирішила здійснити своє право на явку до суду, встановлене національним законом.

Питання вручення судами України судових та позасудових документів за кордоном, зокрема на підставі Конвенції, були предметом досліджень багатьох правників-процесуалістів та міжнародників, серед яких Г. Цірат, І. Обідіна, О. Рибак, Т. Коротенко, О. Бекетов та ін. Водночас на практиці у судів часто виникають труднощі із застосуванням Конвенції, пов'язані з обранням правильного каналу вручення, необхідністю перекладу документів, визначенням переліку документів, які підлягають врученню, правильним складенням доручення про вручення тощо. Ці питання знайшли висвітлення у практиці Верховного Суду, який сформував актуальні правові висновки щодо належного застосування Конвенції 1965 року.

Тож метою цієї публікації є аналіз проблемних питань застосування Конвенції на підставі судової практики Верховного Суду та формування пропозицій щодо удосконалення процедури вручення судових та позасудових документів з урахуванням розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Конвенція 1965 року застосовується у цивільних та комерційних справах щодо всіх випадків, коли існує потреба в передачі судових та позасудових документів для вручення за кордоном. Конвенція не застосовується, якщо

адреса особи, якій необхідно вручити документ, невідома (ст. 1 Конвенції). Практичні питання її застосування регулюються самою Конвенцією, розділом 6 Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень, затвердженої спільним наказом Міністерства юстиції України та Державної судової адміністрації України від 27.06.2008 № 1092/5/54 (далі – Інструкція) [7]. Практичним керівництвом із застосування Конвенції, розміщеним на сайті Верховної Ради України [8], а також інформацією, розміщеною на офіційному вебсайті Гаазької Конференції: <https://www.hcch.net>. На останньому, зокрема у рубриці «Моделльні форми», розміщено формуляри Прохання про вручення у перекладі різними мовами. Також тут можна знайти актуальну інформацію про країни-учасниці Конвенції 1965 року, застереження країн-учасниць до неї, інформацію стосовно оплати послуг із вручення документів тощо.

Доручення про вручення документів за кордоном на підставі Конвенції складається судом чи іншим заінтересованим компетентним органом України у формі прохання, яка встановлена Конвенцією, згідно з додатком 10 до Інструкції. Заповненням підлягають дві частини формуляра – «Прохання» і «Короткий виклад документа» – з урахуванням такого: при заповненні частини «Прохання» необхідно обов'язково закреслювати будь-які пункти від «а» до «с», які не підлягають урахуванню під час виконання доручення; частина «Короткий виклад документа» призначена для вручення отримувачу разом із пакетом документів і має містити якомога детальнішу інформацію, зокрема стосовно запитуючого органу і сторін у справі, включаючи наявні контактні телефони.

У рядку «Назва і адреса запитуючого органу» необхідно зазначити найменування суду, який складає прохання, його повну адресу, а в рядку «Назва і адреса запитуваного органу» – найменування і адресу Центрального органу іноземної держави, визначеного запитуваною державою відповідно до ст. 2 Конвенції. Слід зазначити, що кожна Договірна держава призначає Центральний орган, обов'язком якого є отримання прохань про вручення документів, що виходять від інших Договірних держав, і здійснення процесуальних дій відповідно до положень ст. ст. 3–6 Конвенції. Кожна держава організовує Центральний орган згідно зі своїм правом. Інформація стосовно зазначеного органу розміщена на офіційному вебсайті Гаазької Конференції.

Доручення про вручення підписується суддею та скріплюється гербовою печаткою суду України, який складає доручення. Гербова печатка суду ставиться лише на першому аркуші частини «Прохання», на частинах «Підтвердження», «Короткий виклад документа, що підлягає врученню», «Судовий документ», «Позасудовий документ» печатка суду не ставиться.

Щодо заповнення частин «Судовий документ» та «Позасудовий документ» звертаємо увагу на надані Гаазькою Конференцією роз'яснення з цього приводу. «Судовий документ» – повістки, пояснення відповідача, рішення та постанови судових органів, виклик свідків та пояснення експертів; «Позасудові документи» відрізняються і від судових в тому, що вони не прямо пов'язані із судом, і від безпосередньо приватних документів в тому, що вони вимагають втручання «державного органу або представника судової влади», включаючи заперечення на шлюб, дозвіл на усиновлення, згоду на батьківство, нотаріальні акти тощо [9, с. 68].

У пункті 6.3. Інструкції вказано, що відповідно до ст. 7 Конвенції 1965 року формуляр обов'язково складається французькою чи англійською мовою чи мовою запитуваної держави, а в разі заповнення українською мовою – обов'язково супроводжується перекладом на

одну із зазначених мов. Якщо документ підлягає врученню в іноземній державі відповідно до ч. 1 ст. 5 Конвенції, він має бути складений або перекладений на офіційну мову або одну з офіційних мов запитуваної держави. Обов'язково перекладаються всі документи [7].

Згідно з п. 6.5. Інструкції заповнений формуляр доручення і документи, що підлягають врученню, надсилаються у двох примірниках.

Доручення про вручення документів, оформлене на підставі Конвенції 1965 року, надсилається судом України безпосередньо до Центрального органу іноземної держави без необхідності його направлення через управління юстиції.

Аналогічний порядок стосується і отримання судом інформації про стан виконання доручення, яке було направлено на підставі Конвенції 1965 року до іноземного органу. У разі потреби одержання інформації про стан виконання доручення суд України звертається до запитуваної держави лише безпосередньо. При цьому додається фотокопія заповненого судом України формуляра (абз. 2 п. 6.7. Інструкції) [7].

Відповідно до ст. 12 Конвенції 1965 року вручення судових документів, отриманих від Договірної держави, не потребує оплати або відшкодування зборів або витрат у зв'язку з врученням, здійсненим запитуваною державою. Запитуючий орган сплачує або відшкодує витрати, що виникли в зв'язку з: а) виконанням роботи судовим працівником або особою, компетентною відповідно до закону запитуваної держави; б) використанням особливого способу вручення.

Якщо ж запитувана держава за вручення документів вимагає оплату, до пакета документів додається копія платіжного доручення (інформація про розмір оплати та реквізити для перерахування коштів розміщені на офіційному вебсайті Гаазької Конференції).

Згідно з абз. 4 п. 6.7 Інструкції якщо держава, яка за вручення документів вимагає оплату, не висловила заперечень до ст. 10 Конвенції, судові документи можуть бути надіслані особам, які перебувають на території такої держави, поштовими каналами. Вищенаведена інформація необхідна перевіряти на офіційному вебсайті Гаазької конференції на день складання доручення.

Щодо термінів виконання запитів про міжнародну правову допомогу, то відповідно до інформації, зазначеної на офіційному вебсайті Гаазької конференції, вони становлять від 1,5–2; та 3–4 до 6 місяців в залежності від країни. Необхідно звернути увагу, що у різних адміністративних одиницях однієї країни може різнитися термін виконання. На практиці доручення виконуються у термін від 6 місяців і більше, оскільки у кожній країні на окрему процедуру є відповідні процесуальні строки.

Слід зауважити, що неправильно оформлене доручення про вручення судових документів призводить до затягування строків розгляду цивільної справи, а отже, до порушень прав, свобод та інтересів сторін.

Питання застосування Конвенції з метою належного повідомлення відповідачів – іноземних юридичних осіб про відкриття апеляційного провадження досліджував Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду під час розгляду касаційної скарги у справі № 905/830/21. Зокрема, у постанові від 29.04.2022 судом вирішувалися такі питання: 1) право якої держави і які міжнародні договори підлягають застосуванню до правовідносин щодо вручення судових документів відповідачам у справі – іноземним юридичним особам (далі – нерезидентам); 2) що таке «вручення» документів у значенні Конвенції; 3) на які судові документи поширюється Конвенція; 4) чи правильно суд апеляційної інстанції обрав канал (спосіб) вручення документів нерезидентам; 5) за яких умов відсутня необхідність направлення процесуальних документів за кордон; 6) чи може вважатися представництвом нерези-

дента наявність на території України юридичної особи, яка знаходиться під домінуючим контролем цього нерезидента; 7) які саме документи мають направлятися нерезиденту, якщо вручення відбувається поштою відповідно до ст. 10(а) Конвенції; 8) чи можуть вважатися відповідачі-нерезиденти належним чином повідомленими у разі направлення їм судових документів позивачем, а не судом; 9) якими є межі суддівського розсуду при вирішенні питання щодо застосування Конвенції (у співвідношенні з правом на розумні строки розгляду справи судом); 10) чи підлягають перекладу документи, які направляються нерезиденту відповідно до ст. 10(а) Конвенції; 11) чи є повідомлення відповідачів-нерезидентів поштовими каналами відповідно до ст. 10(а) Конвенції підставою для зупинення провадження у справі [10, п. 1].

Щодо першого питання ВС зазначив, що апеляційний суд правильно обрав Конвенцію 1965 року для застосування під час повідомлення відповідачів-нерезидентів – юридичних осіб, створених за законодавством Республіки Кіпр та Королівства Нідерланди із місцезнаходженням у цих державах. Суд аргументував це тим, що порядок вручення викликів, повідомлень та судових рішень іноземним юридичним особам регулюється ГПК, двосторонніми та багатосторонніми міжнародними договорами, ратифікованими Україною. На міжнародному рівні питання вручення документів за кордоном регулюють такі міжнародні договори, сторонами яких є Україна, Республіка Кіпр та Королівство Нідерланди: Конвенція з питань цивільного процесу 1954 року, Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 року. Вручення документів у Республіці Кіпр також регулюється двосторонньою Угодою між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах від 06.09.2004. У разі, якщо у відносинах України з іноземною державою діють одночасно і двосторонній, і багатосторонній міжнародні договори (один чи декілька) і в жодному з них не встановлено пріоритету застосування одного з них щодо одних і тих самих питань, під час вручення документів суд може керуватися процедурою вручення, передбаченою у будь-якому з цих договорів.

У ст. 22 Конвенції 1965 року зроблено застереження, що вона заміняє положення статей 1–7 Конвенції з питань цивільного процесу 1954 року для осіб, що підписали обидві конвенції. Тож ВС резюмував, що Конвенція з питань цивільного процесу 1954 року не підлягала застосуванню у цій справі. А Угода між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах від 06.09.2004 не виключає застосування Конвенції 1965 року [10, п. 19–32].

Відповідаючи на питання, що таке «вручення» документів у розумінні Конвенції, ВС, посилаючись на Практичне керівництво із застосування Конвенції, зазначив: «... термін «вручення» має усталене техніко-юридичне значення і визначає вручення судом документів із дотриманням формальних вимог, які є юридично достатніми з точки зору інформування відповідача щодо судового процесу» [10, п. 36].

На підставі аналізу норм ГПК ВС дійшов висновку, що ухвала апеляційного суду про відкриття провадження у справі підлягала врученню усім учасникам справи, в тому числі відповідачам-нерезидентам, які, зокрема, мали право у встановлений судом строк подати відзив на апеляційну скаргу, заявити клопотання тощо. І таке вручення мало відбуватися відповідно до вимог Конвенції [10, п. 46–48].

Наступним суд вирішував питання, за яких умов відсутня необхідність направлення процесуальних документів за кордон. У Практичному керівництві зазначається, що суд кожної країни відповідно до національного законодавства визначає, чи підлягає документ відправленню за кордон. Звертається увага на те, що національна належ-

ність, місцезнаходження юридичної особи – нерезидента не є вирішальним для застосування Конвенції. Тобто національне законодавство та судова практика можуть передбачати випадки, коли суд не направляє відповідачам-нерезидентам судові документи за кордон. ВС констатував, що в Україні існує усталена судова практика (постанова ВС від 18.01.2022 у справі № 910/5257/21), згідно з якою судові документи можуть не відправлятися за кордон для вручення у разі, якщо іноземна юридична особа має представника на території України, призначеного відповідно до вимог ГПК або має офіційне представництво на території України [10, п. 51].

Суд апеляційної інстанції встановив, що відповідачі-нерезиденти не мали представників чи зареєстрованих представництв на території України. А ВС звернув увагу ще й на непослідовну позицію скажника із зазначеного питання: з одного боку, він наполягав на тому, що всіх відповідачів-нерезидентів у цій справі представляють представники юридичної особи-резидента України, а тому відсутня необхідність повідомляти їх за умовами Конвенції. З другого боку, скажник у касаційній скарзі посилався на те, що документи обом відповідачам-нерезидентам повинні були бути вручені через поштові канали відповідно до ст. 10 (а) Конвенції.

Зі змісту ст. ст. 120 та 242 ГПК вбачається, що надсилання судом відповідних процесуальних документів юридичній особі – відповідачу здійснюється за адресою його місцезнаходження, яка вказується позивачем у позовній заяві. Суд не може з власної ініціативи направити судовий документ на іншу адресу (це буде суперечити принципам змагальності, диспозитивності). Тож ВС дійшов висновку, що суд апеляційної інстанції діяв відповідно до приписів ГПК і обґрунтовано ухвалив рішення надіслати ухвалу про відкриття апеляційного провадження за адресами відповідачів, вказаними самим позивачем [10, п. 65–66].

Інше питання, чи правильно апеляційний суд обрав канал вручення документів нерезидентам у цій справі? Конвенція передбачає можливість використання судом різних каналів вручення документів за кордоном: 1) основний (ст. ст. 5, 6, 7) – через Центральний орган держави, що запитується; 2) альтернативні: прямі консульські канали без застосування заходів примусу (ч. 1 ст. 8); непрямі консульські канали (ч. 1 ст. 9 Конвенції); непрямі дипломатичні канали у виключних обставинах (ч. 2 ст. 9); поштові канали (ст. 10(а)); прямі зв'язки між судовими та іншими посадовими особами, чи іншими компетентними особами (ст. 10(б)); прямі зв'язки між особою, що бере участь у судовому процесі та судовими посадовими особами чи іншими компетентними особами (ст. 10(с)); 3) інші канали, які не регулюються Конвенцією: відповідно до інших міжнародних угод (статті 11, 24, 25); національного законодавства держави, яка вручає документи (ст. 19).

Верховний Суд із посиланням на Практичне керівництво зазначив, що поштові канали зв'язку – це відправка листів у вигляді звичайного поштового відправлення, рекомендованого листа та з повідомленням про вручення. Поштові канали також можуть охоплювати відправку електронною поштою та іншими сучасними засобами електронної комунікації, якщо це передбачено національним законодавством [10, п. 70]. Спир у цій справі стосувався того, чи правильно був обраний канал передачі судом для вручення документів відповідачам резидентам Республіки Кіпр та Королівства Нідерландів. Пунктом «а» ст. 10 Конвенції передбачено, якщо запитувана держава не заперечує, то ця Конвенція не обмежує можливості надсилати судові документи безпосередньо поштою особам, які перебувають за кордоном. Згідно з інформацією, розміщеною на офіційному сайті Гаазької конференції, Республіка Кіпр та Королівство Нідерландів заявили, що вони не заперечують проти способів передачі документів, передбачених ст. 10(а) Конвенції.

У рішенні ВС зроблено акцент на тому, що суд має право обрати канал вручення документів із урахуванням вимог Конвенції та принципу пропорційності (конкретних обставин справи). Основний та альтернативні канали є рівнозначними [10, п. 75].

Щодо компанії, яка зареєстрована на території Республіки Кіпр, суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що вона може бути повідомлена про розгляд цієї справи судом апеляційної інстанції шляхом надсилання безпосередньо поштою ухвали суду на адресу компанії. Водночас щодо компанії, яка зареєстрована на території Королівства Нідерланди, суд апеляційної інстанції визначив необхідність її повідомлення в загальному порядку, передбаченому Конвенцією (через Центральний орган). Цей висновок (обрання юридично більш складного та тривалого способу вручення) жодним чином не був обґрунтований. Тож ВС резюмував, що відповідач на території Нідерландів має бути повідомлений про розгляд цієї справи судом апеляційної інстанції через альтернативний канал, передбачений ст. 10(а) Конвенції, тобто також шляхом надсилання безпосередньо поштою ухвали суду на адресу компанії. Цей канал дозволить зберегти розумний баланс між приписами щодо належного повідомлення відповідачів та розгляду справи у розумні строки [10, п. 78].

Посилаючись на свою усталену практику (постанови від 16.04.2018 у справі № 904/6151/16, від 09.06.2020 у справі № 910/3980/16) ВС зазначив, що у ст. 125 ГПК встановлено право суду, а не обов'язок у разі необхідності, з урахуванням обставин конкретної справи та вимог закону, звертатися до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави з судовим дорученням [10, п. 80].

У постанові ВС від 08.07.2019 у справі № 910/570/16 зазначено, що жодні норми процесуального законодавства та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не містять вимоги щодо необхідності повідомлення іноземного суб'єкта господарювання про кожне наступне судові засідання зі справи шляхом направлення до компетентного органу іноземної держави судового доручення про вручення йому документів та у зв'язку з цим зупинення шоразу провадження у справі, оскільки це призводило б до порушення розумного строку розгляду справи [11, п. 40] (така ж позиція міститься у постанові ВС від 10.09.2018 у справі № 910/6880/17, від 09.06.2020 у справі 910/3980/16).

Виконання судом вимог Конвенції 1965 року не призводить до порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. В даному випадку ще й тому, що стосовно обох відповідачів-нерезидентів суд апеляційної інстанції повинен застосувати поштовий канал вручення документів відповідно до ст. 10(а) Конвенції. І це не призведе до значних затримок, які можуть мати місце у разі вручення документів через Центральний орган чи дипломатичні канали [10, п. 87].

На питання, які саме документи слід надіслати відповідачам-нерезидентам, якщо вручення відбувається відповідно до ст. 10 (а) Конвенції, ВС відповів так: перелік документів, вручення яких здійснює суд, визначається національним законодавством (у цій справі – ГПК). У Практичному керівництві вказується, що формуляр, оформлення якого передбачене ст. 5 Конвенції, був розроблений відповідно до основного каналу передачі (тобто коли документи направляються нерезиденту через Центральний орган). Вимоги щодо обов'язкового використання такого формуляру при направленні документів поштовими каналами немає. Водночас ВС зауважив, що 14 сесія Гаазької конференції рекомендувала, що та частина бланка, яка містить «Основний зміст документа, що підлягає врученню», і яка супроводжується попередженням, має використовуватися у всіх випадках, коли судовий

чи позасудовий документ підлягає врученню за кордоном. Суд у кожному конкретному випадку з урахуванням обставин справи ухвалює рішення щодо доцільності дотримання цієї рекомендації [10, п. 91–92].

Отже, у справі, що переглядалася, згідно з ГПК відповідачам у порядку, передбаченому ст. 10(а) Конвенції, мала бути відправлена ухвала суду про відкриття апеляційного провадження. ГПК не передбачає обов'язок суду направляти відповідачам також апеляційну скаргу, прохання про вручення за кордоном судових або позасудових документів; підтвердження про вручення судових документів; короткий виклад документа, що підлягає врученню [10, п. 93].

Щодо питання, чи можуть вважатись відповідачі-нерезиденти належними чином повідомленими у разі направлення їм судових документів позивачем, а не судом, ВС зазначив, що Конвенція не регулює порядок відправки копій процесуальних документів учасниками процесу, які мають такий обов'язок, відповідно до національного законодавства. Вона поширюється лише на вручення документів, яке здійснює суд. Тож на учасника процесу не може бути покладений обов'язок відправки судових документів, вручення яких відповідно до ГПК є функцією суду [10, п. 95–96].

Стосовно перекладу документів, які направляються відповідачу для вручення за кордоном, ВС із посиланням на усталену практику дійшов висновку, що обов'язок з перекладу судових документів, які підлягають врученню відповідно до вимог Конвенції, покладатиметься на заінтересовану сторону (якою є позивач у справі) (постанова ВС від 29.07.2019 у справі № 910/16503/18, ухвали ВС від 07.06.2021 у справі № 920/368/17, від 28.10.2021 у справі № 910/8662/20, від 18.08.2021 у справі № 910/727/20). Якщо обсяг таких документів є значним, то такі витрати можуть становити значний тягар для позивача. Однак вимога щодо перекладу судових документів міститься у ст. 5 Конвенції, яка не поширюється на вручення документів поштовими каналами відповідно до ст. 10(а) Конвенції. У Практичному керівництві роз'яснюється, що альтернативні канали передачі в принципі не потребують перекладу документів, що підлягають врученню згідно з Конвенцією. Таким чином, сама Конвенція не вимагає перекладу документів, які направляються відповідачам поштовими каналами за кордон [10, п. 100–101].

Крім того, ВС неодноразово висловлював правову позицію, що вимога щодо перекладу судових документів, які підлягають врученню за кордоном, може не застосовуватися, якщо у суду є підстави вважати, що відповідач володіє українською мовою (тобто мовою запитуючого суду). У справі, що переглядалася, суд погодився з доводами скаржника про можливість направлення судових документів, які згідно з вимогами Конвенції підлягають врученню компаніям-нерезидентам, українською мовою [10, п. 108].

Щодо зупинення провадження у справі суд зазначив таке: відповідно до п.4 ч. 1 ст. 228 ГПК суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити

провадження у справі у разі звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги або вручення виклику до суду чи інших документів до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави. Оскільки у справі відсутня необхідність звертатися із судовим дорученням про вручення виклику до суду чи інших документів до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави, то й відсутні підстави для зупинення провадження у справі [10, п. 110–111].

Окремі питання застосування Конвенції 1965 року розглядав Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду під час перегляду справи № 431/4201/15. Так, у постанові від 26.04.2022 суд оцінював правомірність зупинення апеляційного провадження до надходження відповіді від іноземного суду чи іншого компетентного органу іноземної держави на судове доручення про надання правової допомоги, вручення виклику до суду та інших документів. Йшлося про те, що суд апеляційної інстанції зупинив провадження, оскільки від повноважних органів Республіки Кіпр не надійшло повідомлення про вручення третій особі, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, необхідних документів. ВС на підставі аналізу норм ст. 15 Конвенції 1965 року зробив висновок, що вимоги цієї статті застосовуються за умов необхідності повідомлення про розгляд справи судом юридичної особи-нерезидента, який є відповідачем у справі (а не позивачем чи третьою особою), для надання йому можливості вжити заходів захисту. Тобто положення Конвенції не допускають винесення судом рішення у справі до виконання певних умов у разі неявки саме відповідача, а не будь-якого іншого учасника провадження [12]. Такий правовий висновок викладено також у постановках ВС від 11.10.2019 у справі № 911/165/18, від 27.01.2020 у справі № 910/29287/15 та від 12.03.2020 у справі № 910/28827/15.

Таким чином, у практиці Верховного Суду проаналізовано і надано ґрунтовні відповіді на питання, які постають перед судами України у процесі застосування Конвенції 1965 року з метою належного повідомлення учасників справи за кордоном. Як уже зазначалося, ВС, посилаючись на Практичне керівництво зазначив, що поштові канали зв'язку, передбачені п. 10(а) Конвенції, – це відправка листів у вигляді звичайного поштового відправлення, рекомендованого листа та з повідомленням про вручення. Поштові канали також можуть охоплювати відправку електронною поштою та іншими сучасними засобами електронної комунікації, якщо це передбачено національним законодавством. Тобто за умови прийняття відповідних змін до процесуального законодавства суди мали б змогу здійснювати повідомлення сторін за кордоном на підставі п.10(а) Конвенції шляхом направлення судових та позасудових документів на електронну пошту або за допомогою інших засобів комунікації, які дають можливість відстежити доставлення таких документів. І це дозволило б суттєво зекономити бюджетні кошти. На сьогодні кілька таких законодавчих ініціатив вже знаходяться на розгляді у Верховній Раді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 6.11.1991 № 1798-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
3. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
4. Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах. Дата приєднання: 19.10.2000, дата набуття чинності: 01.12.2001 / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_890#Text.
5. Про приєднання України до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах : Закон України від 19.10.2000 № 2052-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2052-14#Text>.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Дата ратифікації Україною: 17.07.1997, дата набрання чинності для України: 11.09.1997 / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
7. Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень: Наказ від 27.06.2008 № 1092/5/54 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08#Text>.

8. Практичне керівництво із застосування Гаазької конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_a890.
9. Коротенко Т. Ф. Вручення судових та позасудових документів відповідачу, який знаходиться за кордоном, у цивільному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2016. Випуск 40. Том 1. С. 66–70.
10. Постанова Верховного Суду від 29.04.2022 у справі № 905/830/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104164904>.
11. Постанова Верховного Суду від 08.07.2019 у справі № 910/570/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82888019>.
12. Постанова Верховного Суду від 26.04.2022 у справі № 431/4201/15. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104443443>.